

Asia: VN/22132/2020

Valtioneuvoston tasa-arvopoliittinen selonteko

Tulevaisuuden tasa-arvokysymykset

- 1. Tavoitteiden asettamiseksi on selonteossa tarkoitus käsitellä toimintaympäristössä tapahtuvia muutoksia sekä niiden ennakoitavissa olevia vaikutuksia sukupuolten tasa-arvoon. Millaisia tulevaisuutta ennakoivia tasa-arvokysymyksiä tai ongelmia mielestänne pitäisi selonteossa painottaa? Tarkasteltava aika on nykyhetkestä vuoteen 2030. Mainitkaa ja perustelkaa enintään viisi selkeää kysymystä. Mikäli mahdollista, sijoittakaa ne teemaotsikoiden alle sopivaksi katsomaanne kohtaan. Teema-alueet on esitelty edellä.**

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) kiittää mahdollisuudesta esittää kommentteja sukupuolten tasa-arvoa koskevan valtioneuvoston selonteon valmistelua varten. THL pitää tärkeänä kunnianhimoisten, vaalikaudet ylittävien tasa-arvotavoitteiden asettamista sekä kattavan sukupuolten tasa-arvon seurantajärjestelmän laatimista hallitusohjelman mukaisesti. Tavoitteiden ja seurannan valmistelu on tärkeää toteuttaa huolellisesti eri sidosryhmiä osallistaen ja kuullen.

THL katsoo, että toimintaympäristön muutoksiin liittyvät ja niistä aiheutuvat tulevaisuuden tasa-arvokysymykset ovat luonteeltaan pääosin sellaisia, etteivät ne rajaudu minkään yksittäisen teemaotsikon alle. Toimintaympäristön olennaisia muutoksia ovat etenkin väestörakenteen muutos, ilmastonmuutos, työelämän murros, eriarvoistumiskehitys sekä ajankohtaisena haasteena myös globaali pandemiatilanne ja sen vaikutukset. Näillä kaikilla on vaikutuksia sukupuolten tasa-arvoon paitsi kansallisesti myös EU:n tasolla ja globaalisti. Vaikutukset kytkeytyvät useisiin mainittuihin teema-alueisiin.

Väestörakenteen muutoksen ilmiöitä ovat muun muassa ikärakenteen vanheneminen, perherakenteen moninaistuminen, syntyvyyden lasku, monikulttuurisuuden lisääntyminen ja muuttoliike. Muutoksilla on sukupuolivaikutuksia ainakin hoivan, työelämän sekä osallisuuden ja turvallisuuden näkökulmista. Ilmastonmuutos puolestaan vaikuttaa eri sukupuolten tilanteisiin sekä suoraan esimerkiksi hyvinvoinnin, terveyden ja elinolojen näkökulmista että välillisesti, siihen sopeutumiseksi tehtävien ratkaisujen myötä, esimerkiksi koulutukseen ja työllisyyteen. Työelämän

murroksen vaikutukset näkyvät työelämän lisäksi myös koulutuksen, vallan ja resurssien kysymyksinä. Työn murrokseen ja laajemmin yhteiskuntaan vaikuttavat digitalisaatio ja tekoälyn kehittyminen tuovat nekin sekä mahdollisuuksia että haasteita esimerkiksi eri sukupuolten osallisuudelle ja turvallisuudelle.

Yhtenä isona haasteena on taloudellinen, sosiaalinen sekä terveyteen ja hyvinvointiin liittyvä eriarvoisuus, joka joillakin mittareilla jopa lisääntyy. Etenkin pandemian aika on tuonut eriarvoisuuden entistä selvemmin näkyviin. Eri väestö- ja vähemmistöryhmien eriarvoisuus asettaa haasteita paitsi yhdenvertaisuudelle ja sukupuolten tasa-arvolle myös yhteiskunnan sosiaaliselle ja taloudelliselle kestäväydelle. Eriarvoisuuteen kietoutuvat yhteen monet muut sukupuolten tasa-arvoa haastavat ilmiöt, kuten arvopolarisaatio sekä demokratian, oikeusvaltion ja ihmisoikeuskehityksen kriisit.

THL katsoo, että tulevaisuuden tasa-arvohaasteita olisi hyvä lähestyä tasa-arvoselonteossa ilmiöpohjaisesti sektorikohtaisen tarkastelun sijaan. Tasa-arvoselonteon tulisi myös huomioida hallituksen tulevaisuusselonteon painopisteet. Samanaikaisesti valtioneuvoston ja sidosryhmien ennakointi- ja muussa tulevaisuustyössä tulisi nykyistä vahvemmin tuoda esiin erilaisten tulevaisuuskenaarioiden sukupuolivaikutuksia.

Sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta on tärkeää tarkastella myös talouskriisien ja politiikan taloudellistumisen vaikutuksia. Erilaisten taloudellisten priorisointien ja kriisien seurauksena tasa-arvotavoitteet ovat usein vaarassa joutua syrjään. Yleinen politiikan kustannustehokkuuden ja strategisuuden korostuminen puolestaan voi johtaa tasa-arvopolitiikan välineellistymiseen, josta useat tutkijat ovat huomauttaneet paitsi kansallisella myös EU:n tasolla. THL pitääkin tärkeänä, että tasa-arvoselonteossa pyritään kunnianhimoisiin tasa-arvopolitiittisiin tavoitteisiin, joilla voi olla myös talouspolitiikkaa ohjaavia vaikutuksia.

Yksi tärkeä näkökulma tulevaisuuden tasa-arvohaasteisiin vastaamiseksi on tasa-arvon edistämisen toimija- ja vastuurakenteen kompleksisuus sekä lainsäädännöllinen pohja. Tasa-arvolainsäädäntömme velvoittaa useita eri tahoja edistämään sukupuolten tasa-arvoa. Edistämisvelvoitteita on asetettu etenkin työpaikoille, koulutusta järjestäville tahoille ja oppilaitoksille sekä viranomaisille. Toimijarakenteen ja velvoitteiden laajuus on hyvä asia. Sen haasteena puolestaan ovat vastuun ja valvonnan sirpaloitumisen kysymykset. Velvoitteita ei välttämättä tunneta riittävästi eikä riittävää osaamista niiden toimeenpanemiseksi aina ole. Myös valvonnan vähäisten resurssien vuoksi lainsäädännön vaikuttavuus voi jäädä vähäiseksi. Oman haasteensa aiheuttaa se, että sukupuolten tasa-arvo ja muut yhdenvertaisuuskysymykset erotetaan toisistaan niin lainsäädännössä kuin tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuspolitiikan instituutioissakin. Toimeenpanorakenne on kuitenkin molempien lainsäädäntöjen osalta sama. Kahtiajakoisuus saattaa vaikeuttaa aidon intersektionaalisuuden toteutumista sekä mahdollisesti jättää joitakin moniperusteisia tasa-arvokysymyksiä toiminnan katvealueille.

THL katsoo, että yhdenvertaisuus, sukupuolten tasa-arvo, ihmisoikeudet ja ihmisten eriarvoisuuden kysymykset muodostavat intersektionaalisen kokonaisuuden. Ne ovat kysymyksiä, jotka vaativat väestöryhmittäistä ja temaattista erityisosaamista, mutta joita ei voi ratkoa toisistaan erillisinä. Tämä on tärkeää ottaa huomioon niin tasa-arvopoliittisen selonteon valmistelussa kuin myös muissa näihin teemoihin liittyvissä valtioneuvoston rakenteissa ja prosesseissa. Rakenteeseen liittyviä haasteita olisi myös syytä jatkossa tarkastella erikseen.

Tasa-arvopoliittiset tavoitteet

2. Marinin hallituksen tavoitteena on parantaa kunnianhimoisesti tasa-arvoa yhteiskunnassa ja nostaa Suomi tasa-arvon kärkimaaksi. Mitkä mielestänne pitäisi olla Suomen kansalliset pitkän ajan tasa-arvopoliittiset tavoitteet, jotka toteutuessaan veisivät Suomea tasa-arvoisemmaksi yhteiskunnaksi? Huomioikaa, että kysymys on tavoitteista, ei välineistä tai toimenpiteistä. Tarkasteltava aika on nykyhetkestä vuoteen 2030. Mainitkaa enintään viisi konkreettista, selkeää ja seurattavissa olevaa tavoitetta.

THL ehdottaa alustaviksi Suomen kansallisiksi pitkän ajan tasa-arvopoliittisiksi tavoitteiksi seuraavia:

- Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden korkea taso ja sukupuolierojen vähentäminen
- Sukupuoleen perustuvan väkivallan torjunta ja kaikkien oikeus elämään ilman väkivaltaa
- Koulutuksen, ansiotyön ja hoivan sukupuolenmukaisen eriytymisen purkaminen
- Sukupuoleen perustuvan syrjinnän ja eriarvoisuuden torjuminen ottaen huomioon niiden rakenteelliset ja moniperusteiset piirteet
- Kaikkien sukupuolten tasa-arvoinen osallisuus ja valta vaikuttaa omaan elämäänsä ja yhteiskuntaan

Ehdotetut alustavat tavoitemuotoilut perustuvat THL:ssä vuosina 2015–2019 tehtyyn tasa-arvotarkastusta koskevaan valmistelutyöhön, jossa otettiin huomioon kansallisten tasa-arvokysymysten lisäksi myös muun muassa Suomea koskevat kansainväliset sitoumukset ja muut kansainväliset esimerkit.

THL pitää tärkeänä tasa-arvoselonteon tavoitteiden muotoilussa, kaikissa toimenpiteissä ja seurannassa laajaa intersektionaalista näkökulmaa, jossa huomioidaan sukupuolten tasa-arvon kysymykset ja kasautuva eriarvoisuus eri väestö- ja vähemmistöryhmissä, sekä systemaattista tarkastelua erikseen naisten, miesten ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten asemaan, hyvinvointiin, terveyteen ja turvallisuuteen liittyvistä erityiskysymyksistä.

THL pitää tärkeänä kattavan seurantajärjestelmän laatimista tasa-arvopoliittisten tavoitteiden ja niiden toteutumisen mittaamiseksi. THL kuitenkin katsoo, että eri hallinnonalat ylittävän seurantajärjestelmän rakentamiseen ja ylläpitoon on varattava riittävät resurssit.

3. Mitkä mielestänne pitäisi olla Suomen tasa-arvopoliittiset tavoitteet koskien Euroopan unionia ja kansainvälistä toimintaympäristöä? Täsmäntäkää ja perustelkaa, mikäli mahdollista.

Euroopan unionia ja Suomen kansainvälistä toimintaympäristöä koskevat tasa-arvotavoitteet voivat THL:n näkökulmasta nojautua pitkälti näihin yllä mainittuihin tavoitteisiin ottaen huomioon oikeusvaltio- ja ihmisoikeusvastaisen kehityksen Euroopassa kuin globaalisti. EU:n tulee arvojen ja perustamissopimustensa mukaisesti johtaa vahvaa sukupuolten tasa-arvoa edistävää politiikkaa ja pysäyttää sitä haastava oikeusvaltio- ja ihmisoikeusvastainen kehitys Euroopassa.

Sukupuolten oikeudellinen asema

4. Lainsäädäntö on yksi merkittävä sukupuolten tasa-arvopoliitiikan väline. Miten lainsäädäntöä tai yksilön oikeussuojaa pitäisi mielestänne kehittää sukupuolten tasa-arvon lisäämiseksi? Huomatkaa, että kysymys ei koske ainoastaan tasa-arvolakia.

Sukupuolen moninaisuuteen sekä trans- ja intersukupuolisten ihmisten asemaan ja hyvinvointiin tulee kiinnittää entistä enemmän huomiota. Erityisen tärkeää on saada aikaan translain kokonaisuudistus mahdollisimman nopealla aikataululla. Nykyisessä laissa oleva lisääntymiskyvyttömyysvaatimus rikkoo Suomea oikeudellisesti sitovia ihmisoikeusvelvoitteita sekä loukkaa sukupuoltaan korjaavien ihmisten oikeutta keholliseen koskemattomuuteen ja perhe-elämään. Sukupuolen moninaisuus on tärkeää ottaa huomioon myös palveluiden saatavuudessa, saavutettavuudessa ja laadussa.

Oppilaitoksilla sekä opetuksen ja koulutuksen järjestäjillä on jo nyt varsin kattavat velvoitteet sukupuolten tasa-arvon edistämiseksi ja seksuaaliseen häirintään puuttumiseksi. Lisäksi opetussuunnitelmien perusteet antavat hyvän pohjan niin oppilaitosten tasa-arvotyölle kuin tasa-arvonäkökulman huomioimiselle opetuksen sisällöissä. Velvoitteiden toimeenpanemiseksi tarvitaan osaamista, ohjausta ja seurantaa. THL katsoo, että sukupuolten tasa-arvon edistäminen olisi otettava kasvatuksessa huomioon jo peruskoulua varhaisemmin, ja tukee suunnitteluelvoitteiden laajentamista myös varhaiskasvatukseen hallitusohjelman ja hallituksen tasa-arvo-ohjelman mukaisesti.

THL katsoo, että sukupuolten tasa-arvon edistämisen velvoitteita tulisi täsmäntää etenkin viranomaisten toiminnan ja julkisten palveluiden järjestämisen osalta. Tällä hetkellä täsmällisimmät tasa-arvon edistämismuutokset koskevat työnantajia, opetuksen ja koulutuksen järjestäjiä ja oppilaitoksia. Viranomaisten toiminnalla ja julkisilla palveluilla on merkittäviä vaikutuksia ihmisten elämään, joita on tarpeen arvioida sekä eri sukupuolten että eri väestöryhmien näkökulmasta. Tasa-arvolaisissa tulisi olla yhdenvertaisuuslain tapaan selkeä velvoite viranomaisten toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman laatimiselle. THL myös pitää tärkeänä, että muutosten vaatimat ohjaus- ja valvontatoiminnan lisäresurssit varmistetaan.

Sukupuolistunut väkivalta on edelleen merkittävä rakenteellinen tasa-arvo-ongelma Suomessa. Ongelman torjumiseksi on laadittu kansallisia väkivallan vastaisia ohjelmia ja lisätty resursseja esimerkiksi turvakotipalvelujen laajentamiseen ja kehittämiseen. Mahdollisimman varhainen ja moniammatillinen puuttuminen väkivaltaan edellyttäisi tämän lisäksi tuekseen nykyistä selvempiä lainsäädännöllisiä velvoitteita ja vankempaa normiohjausta esimerkiksi kuntien turvallisuussuunnittelun, väkivallan vastaisen työn koordinaation ja monialaisen viranomaisyhteistyön tukemisen osalta.

5. Moniperusteisella syrjinnällä tarkoitetaan syrjinnän kohteeksi joutumista sukupuolen ja jonkin muun ominaisuuden perusteella. Se voi olla myös rakenteellista. Mitkä moniperusteisen syrjinnän kysymykset mielestänne pitäisi ehdottomasti käsitellä selonteossa?

THL katsoo, että moniperusteisen syrjinnän kysymys on tärkeä sisällyttää tasa-arvoselonteon valmisteluun. Kouluterveyskyselyn mukaan syrjinnän ja väkivallan kokeminen, sosiaalinen syrjäytyminen sekä kiusatuksi joutuminen ovat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvilla selvästi keskimääräistä yleisempää. He myös kokevat muita useammin fyysisen väkivallan uhkaa ja seksuaaliväkivaltaa. On tärkeää tunnistaa henkilöt jotka ovat erityisen haavoittuvassa asemassa sukupuolen ja/tai seksuaalisen suuntautumisen ja muiden taustatekijöiden (kuten syntyperä, vamma tai toimintarajoite) vuoksi.

Muut huomiot

6. Muuta mahdollisesti huomioitavaa selonteon valmistelussa?

THL pitää kannatettavana, että selonteon sisällöissä kiinnitetään kauttaaltaan huomiota sukupuolitietoiseen viestintään ja luovutaan tarpeettomasta sukupuolitetusta kielestä. THL esittää sukupuolitietoisen kielen ja kuvaviestinnän huomioon ottamista selonteon sisällöissä etenkin työelämän ja päätöksenteon sekä varhaiskasvatuksen ja koulutuksen aihealueilla.

Siukola Reetta

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL - Lausuntopyyntö oli lähetetty erikseen myös THL:n tasa-arvotiedon keskukselle. Laitos valmisteli yhden yhtenäisen lausunnon.